

Зозуль Т. В., к.психол.н., доцент
Полтавський інститут бізнесу
МНТУ імені академіка Ю. Бугая
(м. Полтава)

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ КОНТАКТІВ ДІТЕЙ ІЗ СІМЕЙ ВИМУШЕНИХ ВНУТРІШНІХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Особливо важливим аспектом пристосування до нового місця життя дітей-переселенців є успішність у системі соціальних контактів – у школі, дворі, зі знайомими, тощо. Оскільки саме позитивні стосунки з оточуючими допомагають дітям краще адаптуватися до нових умов життя, швидше долати прояви психологічної травми, набутої за час перебування у зоні бойових дій, включитися у нормальне та дієве соціальне функціонування.

Труднощі в системі соціальних контактів дітей-переселенців є компонентом складної системи їх адаптації до нового соціального середовища, що останніми роками активно досліджується науковцями. Зокрема, різні аспекти даної проблеми висвітлені у працях П. В. Волошина, В. В. Желанової, О. В. Літвінової, Н. О. Марути, К. В. Седих, І. М. Трубавіної, Л. Ф. Шестопадової, Л. Цибулько, та інших. Автори акцентують увагу на факторах, що визначають успішність адаптації дітей до нових умов життя. Це: соціальний та економічний статус батьків, національна і соціокультурна приналежність, причини вимушеної міграції, вік, ставлення місцевого населення. Ці чинники обумовлюються специфікою ставлення до суспільно-політичної кризи та її відображенням у свідомості жителів України, що можуть або сприяти інтеграції переселенців до соціуму, або ж ускладнювати її (К.В. Седих, 2016). Проте, дані чинники, навіть у найбільш сприятливому їх поєднанні, не дають гарантії успішного адаптування молодших школярів після переселення, що, відповідно, вимагає спеціального супроводу.

З метою вивчення особливостей системи соціальних контактів дітей із сімей вимушених переселенців нами було проведено емпіричне дослідження.

У дослідженні даної категорії дітей взяли участь дві групи досліджуваних: експериментальна (90 дітей-переселенців) та контрольна (90 дітей – учні полтавських шкіл). Особливості соціально-психологічних характеристик, які мають рушійне значення для успішного спілкування, вивчалися нами за допомогою методик «Неіснуюча тварина» (тенденції соціальної активності), «Методика Фільм-тест Р.Жиля» (тенденції спілкування поза сім'єю та соціально-психологічні характеристики), «Розстановка шкільного класу» (характеристика системи контактів дітей у класі) та «Соціометрія» (місце дитини у класі, ставлення до неї).

Встановлено, що 65% дітей-переселенців мають виражене зацікавлення у словах оточуючих, їх думці, що свідчить про їх знижену впевненість у собі, зовнішній локус контролю у прийнятті рішень, залежність самооцінки від зовнішнього ставлення. При цьому, 83% дітей контрольної групи мають низький рівень зацікавленості в інформації від оточуючих, що поєднується

із властивим їм егоцентризмом. Діти контрольної групи мають більш виражену діяльну самореалізацію (42%), порівняно з дітьми експериментальної групи (23%).

Дослідження тенденцій спілкування представників досліджуваних груп показало, що вони мають загальні закономірності прояву. Зокрема, досліджувані: не надають особливої ваги стосункам із вчителем (13% експериментальної групи та 10% контрольної надмірно прагнуть взаємодіяти з вчителем), проявляють слабо виражену соціальну пізнавальну зацікавленість (27% та 10% відповідно мають надмірний її рівень), мають виражене прагнення спілкуватися з оточуючими у великих групах (80% та 70% відповідно), направлені на усамітнення (47% та 40% відповідно). Виявлено, що діти-переселенці у спілкуванні дещо більш конфліктні (33%) та схильні до домінування (33%), ніж представники контрольної групи (10% та 20% відповідно). У досліджуваних експериментальної групи наявний певний конфлікт тенденцій: з одного боку, вони прагнуть взаємодіяти з оточуючими і зацікавлені в інформації, з іншого – не прагнуть включатися у стосунки з друзями, демонструють конфліктність, прагнення до усамітнення та домінантність. Імовірно, такі тенденції поведінки є реактивними формами компенсації психологічного дискомфорту від психотравмуючих подій та відображають труднощі у соціально-психологічній адаптації даної категорії дітей.

Ставлення до школи у дітей-переселенців – індиферентно-негативне, хоча вони і займають нормальне положення у системі мікрогруп класу, не характеризуються ізоляцією, а систему шкільного класу сприймають як нормально функціонуючу. При цьому, за результатами соціометричного дослідження більшість із них потрапляє у несприятливі соціометричні категорії. Натомість, представники контрольної групи мають виражене індиферентне ставлення до школи, характеризуються ізоляцією у стосунках і сприймають систему класу як дисфункціональну.

Отже, не зважаючи на здійснений огляд специфіки соціальної системи дітей-переселенців, проблема комплексного дослідження адаптованості даної категорії дітей потребує подальшого вивчення. Зокрема, перспективою подальших розвідок виступатиме вивчення системи сімейних стосунків дітей та їх пристосування до нового мовного і культурного середовища як чинників адаптації переселенців.

Список використаних джерел

Літвінова О. В. Дослідження специфіки страхів молодших школярів як результат пережитих бойових дій / О. В. Літвінова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія «Психологічні науки». – 2015. – Вип. 1. – Т.2. – С.89–94.

Седих К. В. Дослідження репрезентації соціально-політичної кризи в суспільній свідомості жителів України в системно-синергетичному підході / К. В. Седих // Психологія і особистість. – 2016. – №1. – С.53–69.

Райгородский Д. Я. Психическая психодиагностика. Методики и тесты / Д. Я. Райгородский. – М. : Бахрах – М, 2011. – 672 с.